Проців Олег Романович
магістр державної служби
головний спеціаліст Івано-Франківського ОУЛМГ

УДК 351.823.1:639(477.81/.86)

Мисливство в Галичині в контексті трансформації суспільства

Анотація

В даній статті висвітлено мисливство на території Галичини з XV століття і кінчаючи нашим часом. Проаналізовано вплив різних суспільно - політичних формацій на мисливство. Висвітлені нормативно - правові акти, які врегульовували мисливство, вплив цивілізаційного розвитку людства на мисливство.

Ключові слова: мисливське господарство , мисливське законодавство, економіка полювання.

Protsiv O.R. The hunting in Galychyna in context of society transformation

In this article it is explained the development of hunting in Galychyna territory from 15th century till nowadays. It have been analysed the influence of different socail and political formations to hunting. It is explained normative and legal acts regulating hunting. Also it is explained the influence of civilized human development to hunting.

Key words : society transformation, hunting economy , hunting laws, Galychyna.

Мисливство у Галичині має свою багатогранну культуру, яка зумовлюється різними політико-правовими устроями, національним та культурним різномаїттям населення, яке проживало на Галичині. Через часту зміну політичних устроїв змінювалось також законодавство, яке регламентувало мисливську галузь. З розвитком економіки, науки, культури змінювалась форма ведення мисливського господарства, що потребувало відповідного законодавчого регулювання.

Проведення історіографічного аналізу виявило різні групи вітчизняних та іноземних науковців, що досліджували питання мисливства на території

Галичини. Вивчаючи такі напрямки, як мисливське право, історія, економіка, культуру, політичні аспекти, вони торкалися питання мисливства. До цієї когорти належать В. Грабовецький, М. Вітенко, М. Санкович, Г. Горинь, Б. Янишин, А. Улітін, Я. Зеленчук, І. Крип'якевич, В. Кремень, де Новіна Лучаковський М.-Б., Ю. Ейсмонд, С.Крогульский. В.Гарчинський.

Державне регулювання галузі мисливства у Галичині досі ще не стало об'єктом цілісного синтетичного аналізу. Недостатньо дослідженні системи державного регулювання мисливства, впливу на нього суспільних відносин у розкритті еволюції законодавства, яке регламентувало полювання, конфлікти соціальних верств при проведенні полювання на території Галичини з XV по XX століття.

Метою даної статті є дослідженні системи державного регулювання мисливства, впливу на нього суспільних відносин у розкритті еволюції законодавства, яке регламентувало полювання, конфліктів соціальних верств при проведенні полювання на території Галичини з XV по XX століття.

Із виникненням держав на Галичині владою встановлюється закони, які врегулюють мисливство. Так, за Польщі за правління П'ястів та Ягелонів право полювання на велику дичину належало в цілому краю принцам та королям як ius regale. За правління Станіслава Августа ще те право збереглось для королів в радіусі 3 миль від Варшави. Польське законодавство забороняло полювання на чужих землях, але дозволяло на власних. Король Владислав Ягелло постановив законом від 1420 р., що « якщо б хтось на чужій землі в непризначений час і без дозволу держави добув зайця, повинен заплатити штаф». Термін для полювання визначався законом: від часу збору злакових з полів і до Святого Войцеха (23 квітня). Сеймовими ухвалами заборонено забирати молодих лисиць, також ловити звіра, на якого хтось полює. [1]

При Великому Литовському Князівстві в склад якого входила Галичина, взагалі будь - яке право, в тому числі і право про полювання,

регламентувалось статутами Великого Литовського Князівства від 1529, 1566, та 1588 років.

Так в статуті 1529 року є розділ 9, який мав назву «Про полювання, про пущу, про бортне дерево, про озера, про боброве полювання, про хмельники, про соколині гнізда». Складався даний розділ з одинадцяти статей. Стаття перша мала назву «незаконне полювання на чужих володіннях», в якій вказувалось:

- якщо хто - небудь незаконно полює в чужих володіннях, той, повинен заплатити за насильство дванадцять рублів, а великому князю стільки ж повинен заплатити винагороди, скільки буде коштувати спіймана дичина по ціні, яка подана нижче тобто в статті 2.

- якщо хто - небудь пішов на чию-небудь землю, в угіддя, або сам скрито вбив звіря і, якщо проти нього будуть приведені незаперечні докази, то скільки було вбито звірів, стільки повинен платити за звірів по ціні, яка вказана нижче.

- якщо б піймали стрілка зі звірем, вбитим у лісі, то його треба привести до влади, а влада повинна його засудити до смерті на рівні з іншими злодіями.

- а якщо б хто – небудь на своїй землі на звіра полював, а той звір перейшов на чужу землю, то він може свого звіра переслідувати і по чужій землі і може вбити звіра на чужій землі.

- якщо б хто – небудь підстрелив звіра на своїй землі, а той звір пішов би в чужі володіння, то за своїм підранком мисливиць може піти в чужі володіння.

В другій статті «Ціна звірів» встановлюється ціна на диких звірів: так за зубра - дванадцять рублів, лося - шість рублів, оленя або лань - по три рублі, ведмедя - три рубля , коня або кобилу - по три рублі , дикого кабана і свиню - рубль , сарну - піврубля, за рись - рубель .

В статті 3 «Як повинні використовуватися вулики-однодеревки, озера і луки, якщо хто - небудь має їх на чужій території» встановлюється, що при

вступі на чужу територію, не може брати з собою ні собаки, ні рогатини, а також ніякої зброї, якою можна було б причинити шкоду звірям.

В статті 9 «Про полювання на бобрів» встановлюється, що не можна доорювати поле до бобрового гнізда на відстань, на яку можна було б докинути палку. На таку саму відстань не повинні підкошуватися сінокоси і вирубуватися нові кущі. Якщо б бобри перейшли із цього гнізда в інше, то на таку саму відстань не повинні підкошувтися та оратися поля в іншому місці. Якщо бобри пішли з гнізда через невиконання цих вимог, то передбачалось покарання у вигляді оплати дванадцяти рублів . Якщо б хтось убив бобрів або вкрав їх то повинен заплатити за насильство. За вбитого коричневого бобра повинен заплатитирубль , а за чорного – два рублі.

В одинадцятому розділі «Про снасті для ловлі птиці» встановлюється: якщо хто-небудь порубав чиї - небудь снасті для ловлі птиці і це буде доведено в суді, то слід заплатити власнику снастей, дванадцять рублів, а великому князю, стільки ж. [2]

В статуті Великого князівства Литовського в 1566 року в розділі десятому приписи про полювання викладано практично в такі й же редакції як у статуті від 1529 року за винятком, що не вказана беззаперечна вказівка про те що стрільця, який незаконно вполював дичину, слід вбити, а він передається на розгляд влади, а в одинадцятій статті зменшено відшкодування за знищенні снасті для ловля втахів з дванадцяти рублів до шести рублів рублів. [3]

В статуті Великого князівства Литовського в 1588 року розділ десятий «Про пущу, про полювання, про дерево бортне, про озера і сіножаті», вводяться зміни з попередніми статутами: стрілець, який незаконно відстріляв дичину, на відміну від попередніх статутів не повинен бути засуджений до смертної кари а повинен бути сидіти в ув’язенні шість тижнів, не маючи права звільнення з ув’язнення, поки не заплатить відшкодування за відстріляного звіра. Також встановлюється, що на вовка, лисицю можна без передстороги полювати на чужих землях, але лише за умови, щоб не

заподіяти на цих грунтах ніякої шкоди. В статті 2 «Ціна звірям диким» додано, що ціни: на соболя - два рублі, за куницю – пів . Також стаття 12 «Псування принад злодійським звичаєм » визначає, що якби хтось чиїсь принади попсував (під принадами тут розуміється капкани, різноманітні пастки) способом намазання чесноком дьогтем, то повинен заплатити власнику принад три рублі. Треба зазначити, що дьоготь та часник відлякують тварин і капкани стають непридатними для подальшого використання. Якщо б хтось таким способом приманку на тетера «шатро» , або сітку для відлову куропаток для принади вкрав , той має заплатити штраф в три рублі , а за шатро тетериче заплатити штраф в три рублі, а за куропатчу сітку рубль.

Згідно зі статтею 18 було встановлено час, який забороняв полюваня, починаючи від Великої суботи і до збору всього збіжжя з поля. [4]

Дані положення Литовського Статуту діяли до початку XIX століття на території цілої України, а не лише на Галичині, і більша їх частина повторювалася пізніше в "Збірнику малоросійських прав". А в 1773 році був прийнятий закон Російської імперії про полювання, згідно якого з 1 березня по 29 червня заборонялось добувати дичину [5]

Починаючи з XVI століття, а саме з 1772 року перебувала Галичина під владою Габсбургів. Так, за Станіслава Августа в 1775 році поновлено ухвалу влад Ягелли з 1420 року, яка забороняла полювання на чужих землях , визначено час для полювання від святого Бартоломея до 1 травня. [6]

Даний закон з 1775 року з деякими змінами протримався до 1927 року, допоки у міжвоєнний час розпорядженнням Президента II Речі Посполитої поновлено справи мисливські. В цьому законі і в подальшому пов’язували право на полювання з власністю на землю.

Важливе значення в той час при проведенні полювання відповідно до законодавства імперії Габсбургів для мисливців імперії мали сервітути – особливого роду земельні відносини, зміст яких зосереджувався в збереженні селянами права на безкоштовне користування лісами, пасовищами та

водоймами, котрі належали поміщикам. Сервітути як явище виникли ще в кінці XIV – XV ст. і офіційно зникли в імперії Габсбургів зі скасуванням панщини і передачею більшості пасовищ та лісів до рук великих землевласників.

Поміщики, які намагалися утвердити своє право приватної власності на сервітути, наштовхувалися на абсолютне неприйняття і ворожість селян, в тому числі і мисливців. Натомість ті, які дозволяли громадам безкоштовно чи дешево користуватися сервітутами, одержували схвалення не лише звичайних селян, але й української періодики. Зокрема, власниця маєтків у селах Бутини та Пристань Жовківського повіту пані Людвіка Незабитовська не лише допомагала потерпілим від пожеж, виділяла кошти та будівельні матеріали на будівництво нових церков, але і дозволяла вільно використовувати сервітути, як це було і до 1848 р.

Наростав антагонізм по лінії "панський маєток – сільська громада" (фактично "польський поміщик – українські селяни"). Так Ловецький закон 1871 р., згідно середньовічної традиції зневажав селянське право на приватну власність, відводячи пріоритети дідичам. Витік цих обставин був зумовлений непослідовністю розв'язання проблеми сервітутів.

Сервітутне право включало в себе, поряд з іншими, можливість полювання на диких тварин. Загальним явищем в Галичині на кін. XIX – поч. XX ст. було зосередження цього права в руках великих землевласників. Його закріпив Ловецький закон, який носив репресивний характер стосовно селянського майна. Згідно цього законодавчого акту селянам заборонялося володіти вогнепальною зброєю, полювати чи навіть відлякувати диких тварин. Натомість, закон "гарантував" селянам виплату компенсації за збитки завдані мисливцями та звірами. Проте визначення розмірів компенсацій покладалося на власників фільварків чи їхніх орендарів – тобто власників права на полювання . Якщо до 1871 р. селяни могли вбити диких тварин, що чинили шкоду, то даний закон це категорично забороняв. Він створював умови, за яких викуп селянами права на полювання

унеможливлювався. Проведення аукціонів з продажу цього сервітутного привілею зафіксувало цілий ряд випадків, коли дозвіл на полювання одержували поміщики, хоча і пропонували за нього нижчу ціну ніж селяни (іноді в 10 –12 разів !) .

Наявність Ловецького закону призвело до ряду локальних виступів селян. Найбільше загострення одержали події в селах Хоросткові та Увисла Гусятинського повіту в листопаді 1880 р. Тамтешній дідич – граф Семінський – Левицький не лише відібрав у селян т. зв. "пустки", на які поширювалися сервітути, але й щоосені зі своєю прислугою та собаками полювала на селянських наділах, котрі розташовувалися впереміжку з його землею. Надані селянам компенсації не покривали й чверті завданих збитків. Під час одного з таких полювань в с. Увисла мисливці затоптали кіньми селянську дівчинку. 20 листопада 1880 р. граф разом з генералом Козебродським і бароном Коливратом планували провести полювання, але при в'їзді до с. Хоросткова їх зустрів натовп селян. Вони спробували зупинити кавалькаду вершників, а коли слова не допомогли закидали їх камінням. Наступного дня жандарми заарештували 7 селян та невдоволення селян було настільки великим, що полювання в Хоросткові й Увислі більше не проводилося. [7]

На Гуцульщині здавна також активно розвивалась риболовля. Цьому сприяло наявність великої кількості рік. Найбільше таких рибалок –гуцулів було на Косівщині, Надвірнянщині. Багаті ліси і дичина сприяли ровитку мисливців так званих на гуцульщині стрільців. Селяни – рибалки давали 672 пструги, або сплачували грішми 5 злотих». За ловлю оленів і борсуків віддавали «роги оленя»і «бурсукове сало» або сплачували 4 злотих. [8]

За часів правління Австрійської монархії між гуцулими і владою заключалися договори, в яких між іншим зазначалося, що за полювання у панських лісів та рибальство в ріках, що протікають через панські ліси, платити дичиною та рибою. [9]

Незрозумілим для гуцулів був той факт, що можна було мати мисливську зброю, але не можна в лісі полювати. За австрійськими законами не дозволялось полювати не тільки на чужому, а й на своєму грунті, якщо він не становив 200 моргів. [10]

Великою мірою таке явище як несанкціоноване полювання (браконьєрство) серед населення Галичини, а особливо серед гуцулів, утвердилось через звичаєве право, а саме сукупність обов'язкових до виконання звичаїв внаслідок санкціонування їх державою. З утворенням держави пануючі класи пристосували деякі звичаї до своїх власних інтересів, санкціонували та забезпечили їх примусове застосування. Важливе місце в системі звичаєвого права належало правовим традиціям, звичаям і поглядам, що регламентували і закріплювали відносини власності в селянському середовищі. Їх характерна риса полягала в тому, що на відміну від державного законодовства (феодального, буржуазного) основним джерелом власності визнавались праця, трудове набуття матеріальних благ. Великою мірою цей погляд формувався із способу життя горян. Оскільки в гірських та лісистих теренах Українських Карпат земельні угіддя освоювались і приводилися в культурний стан завдяки важкій багатолітній праці, то й ліси та інші природні багатства традиційно розглядались як спільне загально-громадське володіння з рівними для кожного правами їх господарського освоєння. Реформа 1848 року та відповідні законодавчі акти остаточно закріпили приватну власність на землю, в тому числі і лісову. Однак ніякі заборони і кари не могли змінити ставлення гуцулів до панських і державних лісів, самовільне користування якими вважалось цілком природною і допустимою річчю. Загальнопоширеним, масовим явищем були лісові поруби, випасання худоби, полювання. Для гуцулів правомірним джерелом набуття власності вважалось присвоєнні природних багаств громадського користування: дичини, риби, дикоростучих плодів. [11]

Справа полювання на Галичині з соціального переходила в політичне русло. Так політичним товариством «Народна Рада», яка займала нішу

націонал – демократичного спрямування, на чолі якої стояв Олександр Огоновський, в 1885 році по містечках було розіслана відповідна петиція. В своїх вимогах вони добивались надавати більше дозволів на зброю для сільських господарів, компенсації зазнаних втрат від диких звірів, а також взагалі відміну ловецького закону. [12]

З приходом на Галичину Радянської влади її економічна система становила соціалістичну власність на засоби виробництва у формі державної (загальнонародної) і колгоспно – кооперативної власності. Основною формою соціалістичної власності була державна власність. [13]

До виключної власності держави віднесено землю, надра, води, ліси. Полювання та ведення мисливського господарства регламентувалось Положенням про полювання та мисливське господарство Української РСР, затверджене постановою Ради Міністрів УРСР від 8 серпня 1969 р. № 473.

При такому економічному режимі веденням мисливського господарства могли займатись лише державні підприємства та товариства мисливців та рибалок.

З утворенням незалежної України в 1991 році на території краю правові, економічні та організаційні засади діяльності юридичних і фізичних осіб у галузі мисливського господарства та полювання спочатку врегульовуються Постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 р. № 780, а з 22 лютого 2000 року Законом України «Про мисливське господарство та полювання». В цьому законі визначено принцип рівності прав всіх користувачів мисливських угідь. Дичина належить до природоохоронних ресурсів загальнодержавного значення та перебуває у власності всього народу України. Мисливські угіддя надаються в користування не тільки державним організаціям. Ліміт на добуванням дичини погоджується з спеціально уповноваженими органами влади.

Отже, можна зробити висновок, що полювання та ведення мисливського господарства з розвитком суспільства зазнало також змін у

всіх його проявах: культурі та методах полювання, значенні мисливства для потреб людини, впливі політико-правових відносин, які проходило суспільство, а також у впливі становленні держав на території Галичини на полювання.

Розвиток мисливства на лівобережній Україні та Росії достатньо досліджувався завдяки пануючій комуністичній ідеології, в той час як історія розвитку мисливства на Галичині практично зовсім не досліджувалась через посилання на польські довоєнні джерела, які трактувались радянськими властями як буржуазні та ідеологічно неприйнятні. Іншою причиною недостатнього зацікавлення науковців є те, що література по цій тематиці написана здебільшо польською мовою. Тому дана стаття лише поверхнево торкнулась історії мисливства, нормативно–правових актів, що регламентують мисливство. Для глибшого його пізнання потрібно дослідити мисливське законодавство, соціологію, діяльність мисливських товариств Галичини, традиції, забобони, художню літературу по даній темі.

Список використаної літератури

1. Енциклопедія [електронний ресурс]:Encyklopedia staropolska/Łowieckie prawa . – Режим доступу:pl.wikisource.org/wiki/Encyklopedia_staropolska/%C5%8 1owieckie_prawa

2. Статут Великого Князівства Литовського 1529 року [електронний ресурс]. – Режим доступу://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Litva/XVI/1520-1540/Statut1529/text9.phtml?id=2278

3. Статут Великого Князівства Литовського 1566 року [електронний ресурс]. – Режим доступу:litopys.org.ua/statut2/st1566_11.htm

4. Статут Великого Князівства Литовського 1588 року [електронний ресурс]. – Режим доступу:starbel.narod.ru/statut1588.htm

5. Природоохоронні напрями в державницькій політиці українського козацтва [електронний ресурс]. – Режим доступу: gaidamaky.pp.net.ua/publ/2-1-0-4

6. Encyklopedia staropolska/Łowy [електронний ресурс]. – Режим доступу:http://pl.wikisource.org/wiki/Encyklopedia_staropolska/%C5%81owy
7. Вітенко М. Боротьба за сервітутні права в контексті польсько-українських взаємин у Галичині (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.) // М.Д. Вітенко Вісн. Прикрпат.ун-ту. Сер. Історія. – 2005. – Вип.9. – С.128-138.

8. Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття. Тисячолітній літопис Гуцульщини. – т. 3. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – с. 186

9. Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття. Тисячолітній літопис Гуцульщини. – т. 3. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – с. 191

10. Горинь Г. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (ХІХ -30-ті роки ХХст.). – Київ: Наукова думка, 1993. – с.86
11. Гуцульщина: історико – етнографічне дослідження . – Київ: Наукова думка, 1987р. – с.232-233
12. Янишин Б. Політичне товариство «Народна Рада» організаційні заходи та політична програма (1885-1888рр.) [електронний ресурс]. – Режим доступу: www.history.org.ua/XIX/6/16.pdf
13. Конституція (Основний Закон) України[електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-in/laws/main.cgi?page=1&nreg=888-09
http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/2(38).pdf
Проців О. Р. Мисливство в Галичині в контексті трансформації суспільства / О. Р. Проців // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Одес. регіон. ін-ту держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – О., 2009. – С. 188 – 191.